
Irena Stramljič Breznik,
Prispevki iz slovenskega besedoslovja

Maribor, 1999

Jožica Škofic

V Mariboru je tik pred začetkom poletja izšla knjiga *Prispevki iz slovenskega besedoslovja* avtorice dr. Irene Stramljič Breznik, docentke za slovenski knjižni jezik na mariborski Pedagoški fakulteti. Knjigo je izdala založba Slavističnega društva Maribor Zora, in sicer kot 7. knjigo svoje jezikoslovne zbirke. Recenzijo knjige je prispevala doc. dr. Erika Kržišnik.

Avtorica, strokovnjakinja za besedotvorje slovenskega (knjižnega) jezika, je v tej svoji prvi knjigi objavila 13 razprav. Nekatere med njimi so bile sicer že objavljene v različnih zbornikih, a skupaj s še neobjavljenimi predstavljajo celoto, s katero avtorica predstavlja svoje raziskovalno delo, vezano na besedo z njenega besedotvornega, terminološkega in frazeološkega vidika.

V prvem, najboljšežnejšem sklopu razprav *Besedotvorje sodobnega slovenskega knjižnega jezika* so štiri besedila, ki so namenjena prikazu sinhronne podobe slovenskega knjižnega jezika, kot ga prinaša slovarsko gradivo SSKJ (avtorica ga je izpisovala v letih 1992–1994, torej ročno, brez računalniške programske opreme, ki nam je na voljo danes), in sicer Prvostopenjske samostalniške izpeljanke iz pridevniških podstav v SSKJ, Izglagolske izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, Izsamostalniške izpeljanke s pomenom opravkarja in Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja. Sklop razprav zaokroža zbrana literatura, ki bralca vodi k študiju sorodnih razprav drugih avtorjev (predvsem Jožeta Toporišiča in Ade Vidovič Muha, na katerih teoretičnih izhodiščih je gradila svoje raziskave tudi Stramljičeva).

V prvi razpravi so predstavljene najpogostejše samostalniške izpeljanke s pomenom nosilec in nosilnik lastnosti, lastnost, snov, popredmetena lastnost ter okoliščine prostora in časa. Za vse izpeljanke je predstavljena njihova besedotvorna podstava, najrodnejša, srednje oz. manj rodna ter nêrodna obrazila za moški, ženski in srednji spol, družljivost obrazil z različnimi podstavami (glede na njihov pomen in glasovno podobo) ter njihova (ne)zaznamovanost. Vsaka skupina izpeljank je strnjeno predstavljena tudi s preglednico obrazil, v kateri so podatki o zastopanosti tvorjenk v SSKJ, Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju in Besedišču slovenskega jezika ter z natančnim spiskom vseh tvorjenk z označevalniki in pojasnili o vrsti podstavnega pridevnika. Razpravo povzema preglednica vseh besedotvornih sredstev, vključenih v tvorbo samostalniških tvorjenk iz pridevniških podstav tako, da je razviden vir tvorjenk, ob katerih nastopa dano obrazilo, ter same značilnosti besedotvornega morfema: zastopanost v šestih pomenskih skupinah, premenilne lastnosti (palatalizacija, jotacija, disimilacija, krnitev, asimilacija), nagla-

sna jakost (stalno naglašeno, nenaglašeno, možnost obojega) in število tvorjenk, izpisanih iz SSKJ.

Tudi druga razprava podobno kot prva prinaša zelo natančen prikaz priponskih obrazil za vse tri spole (posebej še za feminative), in sicer tako domačih kot tujih, njihove naglašenosti in pogostnosti. Posebno pozornost pa je avtorica namenila še tvorjenkam, kjer sta se ob isti podstavi pojavili dve ali več priponskih obrazil, in ugotovila, da se jezik obnaša gospodarno in so le redke tvorjenke pomensko in stilno enakovredne.

V tretji razpravi so predstavljene izsamostalniške izpeljanke s pomenom opravkarja, ki združuje štiri pomenske skupine: človek ali žival, ki ima s čim opraviti, prebivalec ali žival, ki pripada določenemu okolju, član organizacije, ideologije itd., nosilec značilnosti. Ob vsaki pomenski skupini so poleg govorne podstave tvorjenk in besedotvornega algoritma navedena priponska obrazila (po odzadnji abecedi) s primeri, izpisanimi iz Toporišičeve Slovenske slovnice in SSKJ, in sicer za moški in ženski spol ter feminative, ki se iz tvorjenk moškega spola tvorijo tako, da se obrazila ženskega spola dodajajo tvorjenki moškega spola ali pa obrazilo ženskega spola zamenja moškospolno obrazilo v celoti ali le njegov izglasni del. Avtorica ugotavlja, da so izpeljanke opravkarja zelo pestre, na kar kaže veliko število obrazil, med katerimi domača prevladujejo nad prevzetimi, ter da je ta skupina izpeljank slovarskopomensko zelo bogata in včasih težko izrazljiva z ustrežno besedotvorno podstavo.

Zadnja, četrta razprava iz tega sklopa prinaša pregled najrodnejših obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja ter dodajalnih in zamenjevalnih ženskospolnih obrazil ter primerja prekrivnost teh obrazil za posamezne pomene. Avtorica s številsko podkrepljenimi podatki dokazuje, da je kljub na prvi pogled pogosti prekrivnosti obrazil za vse tri pomenske skupine večina izmed njih vendarle specializirana le za eno skupino izpeljank (kar velja tudi za feminative). Razprava smiselno vsebinsko zaključuje prvi sklop.

Drugi sklop razprav nosi naslov Besedotvorje v zgodovini slovenskega knjižnega jezika in prinaša pregled obravnave besedotvorja pri nekaterih slovničarjih 19. stoletja. V nasprotju s prvim sklopom, v katerem je bila metoda raziskovanja sinhrona, se v drugem sklopu uveljavlja diahroni vidik. Tu so: Dajnkovo besedotvorje med slovansko in slovensko besedotvorno tradicijo, Prispevek Murščeve Kratke slovenske slovnice k sistematici besedotvornih pomenov, Izpridevniške modifikacijske tvorjenke v Pleteršnikovem slovarju ter Škrabčeva obravnava obrazil.

Zelo zanimiv je tudi tretji sklop razprav, v katerem avtorica v razpravah Besedotvorje in njegovo izrazje v slovensko pisanih slovnica 19. stoletja ter Oblikovanje poimenovanj za besedne vrste v slovensko pisanih slovnica med leti 1791–1854 predstavlja rast slovenske jezikoslovne – predvsem besedotvorne in besednovrstne terminologije pri slovenskih slovničarjih 19. stoletja ter jih primerja med seboj. V prvi razpravi preverja izrazijsko izvirnost sestavjalcev slovnice, in sicer za poimenovanja poglavij, v katerih se govori o tvorbi besed, motiviranost besede, besedotvorna obrazila, besedotvorne vrste in stopenjskost tvorjenke, ter ugotavlja, da je izrazjetvorna uspešnost posameznih slovničarjev sorazmerna njihovi teoretični uzaveščenosti o slovenskih besedotvornih možnostih. V drugi razpravi pa se av-

torica loteva analize besednovrstnih izrazov, iz katere je razvidno, kako se je oblikovala tovrstna slovnična terminologija v slovenskih slovnicaх omenjenega obdobja (Zagajšek, 1791, Vodnik, 1811, Slomšek, 1842, Muršec, 1847, Malavašič, 1849, Majar, 1850, Janežič, 1854), s posebnim poudarkom na iskanju besedotvorne motivacije poimenovanj.

V tem prvem delu svoje knjige, naslovljenem Besedotvorje slovenskega jezika, se je avtorica torej ukvarjala z besedo, v drugem delu pa je svojo pozornost namenila besedni zvezi in jo naslovila Frazeologija. Prvi dve razpravi tega dela obravnavata frazeološke sestavine v umetnostnih (Frazeologija v Volkmerjevih Fabulah) in publicističnih besedilih (Besednozvezne, besedotvorne in skladenjske značilnosti športnih rubrik v Jutru), tretja, Frazemi s pomenom 'umreti' v SSKJ, pa prinaša natančen pregled slovarskega gradiva besednozveznih izrazitev smrti in umiranja, ki je obdelano s pomenskega, motivacijskega in strukturnega vidika.

Knjiga Prispevki iz slovenskega besedoslovja, v kateri Irena Stramljič Breznik zelo natančno in sistematično predstavlja izsledke svojih besedoslovnih raziskav, bo zagotovo dragocen pripomoček pri raziskovalnem delu ne le študentom slovenistike, ampak tudi različnim strokovnjakom – jezikoslovcem, ki jih zanimajo besedotvorna vprašanja slovenskega jezika – ne le njegove knjižne zvrsti, ampak tudi narečij, ne le občnih imen, pač pa tudi lastnih imen in njihove tvorjenosti.